

Richterek, Oldřich

Ještě o mýtech v ruské literatuře a společnosti

Opera Slavica. 1999, vol. 9, iss. 3, pp. 57-59

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116689>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

nazvaný *K vztahom českej a slovenskej literatúry pre deti a mládež v 90. rokoch*. Bada-
telka mj. doporučuje větší výměnu hodnot mezi oběma literaturami a zvláště myšlením
o nich (mezi centrem brněnským, popř. brněnsko-ostrovským u nás a nitranským na
straně slovenské).

Nad různými koncepcemi česko-slovenských vztahů se zamýšlí příspěvek Miloše
Zelenky. Analyzuje zvláště pojmy „literární vzájemnost“, „literární kontext“ a „literární
společenství“ (v novém světle zvláště první pojem) a na závěr soudí, že aspekt bilite-
rárnosti (spolu s bilingvismem) bude pravděpodobně v budoucnosti slábnout. Je však
jisté, že slovenská literatura zůstává (vedle např. pražské německé literatury nebo litera-
tury česko-židovské) trvalou součástí české literární historie – a naopak. Ostatně i po
roce 1992 spolupráce neustala, jakkoli se některé slovenské instituce, např. periodika
jako *Literární týždenník*, orientovaly postupně nacionálně, až nacionalisticky. Svědčí
o tom právě tzv. *Durišinův tým*, v němž měli účast mnozí čeští slavisté.

Sborník přináší množství dalších zajímavých příspěvků, k jejichž analýze nemá-
me místo. Jako celek však naznačuje směry, jimiž by se měla slovakistika v Brně dále
ubírat, neboť prostor je tu velmi široký a interpretačně vděčný (jak např. dokládají
poslední dva příspěvky věnované Skácelově recepci na Slovensku /*Ján Zambor*/ nebo
literárnímu přátelství Ivana Kadlečíka s Ludvíkem Vaculíkem /*Gertraude Zandová*/,
popř. referát Tomáše Mazáče s přesahem do teorie knižní kultury atd. atd.). Jakkoli se
bude nadále slovakistika chápat jako svébytná disciplína (kterou však od svého konsti-
tuování vždy byla), stopy československého literárního společenství budou ještě dlouho
patrné. Možná se jednou znovu konstituuje tento literární celek na vyšší, konacionální
nebo transnacionální bázi, jejíž pragmatika (M. Zelenka) vyplyne z nových společen-
ských podmínek.

Alexej Mikulášek

Ještě o mýtech v ruské literatuře a společnosti

V atmosféře všeobecné katarze, s níž na různých úrovních přistupujeme k revizi
dřívějších pohledů a přístupů ve vztahu k ruské historii, kultuře i samotné literatuře, se
vedle tradičního „zaplňování bílých míst“ v mozaice zobrazování a rovněž v interpre-
tačních soudech nezdědka setkáváme s pokusy bořit některé piedestaly vžitého hodno-
cení a strhávat masky mýtům, jimiž byla ruská skutečnost v minulosti programově za-
halována. Systematicky se o to rovněž pokouší ruský emigrantský spisovatel **J. Druž-
nikov**, který dnes působí na Kalifornské univerzitě v Davisu. Vedle publikace, která
s konjunkturálním nádechem tzv. „literatury faktu“ podrobuje zdrcující kritice jeden
z gründerových mýtů sovětské porevoluční společnosti – legendu o *Pavlíku Morozo-*

vovi¹, napsal například zajímavou knížku, analyzující svérázné napětí mezi Puškinovým osudem vyhnance, režimem pronásledovaného génia a člověka „pošilhávajícího“ po možnosti emigrace z carského Ruska². (Jde nepochybně o tematiku, která nebyvala ve spojení s A. S. Puškinem často vzpomínána.)

Rovněž další autorova kniha *Русские мифы* pokračuje v započatém trendu a útok proti deformované mytologii sovětského období si dokonce klade přímo do svého názvu.³ Záběr kriticky analyzovaných a stále přežívajících mýtů, kterými ideologicky vyhraněná sovětská společnost účelově přizpůsobovala fakta potřebám interpretace všeho z hlediska „třídího boje“ a „použitelnosti“ ve svých propagačních cílech, je však v ní mnohem širší.

Poměrně rozsáhlá část publikace je opět věnována puškinské tematice, dokonce s předtuchou blížícího se dvousetletého jubilea básníkovy narození (*Пушкин, Сталин и другие; 113-я любовь поэта; С Пушкиным на дружеской ноге*), třebaže poslední z uvedených kapitol řeší spíše svérázný vztah Puškina k osobnosti N. V. Gogola. Řada názorů, jimiž Družnikov své úvahy doprovází, je výrazně provokující a bezesporu může vyvolat protesty ruských zastánců tradičních interpretačních klíšé, která byla na celý obraz literárního vývoje permanentně navěšována. Například u legendární osobnosti ruské poezie Puškina Družnikov akcentuje neadekvátní vliv stalinské atmosféry 30. a 40. let i samotného Stalina při spisovatelově „korunovaci“ na „oficiálního státního básníka“, „velkého bojovníka za svobodu“ (téměř revolucionáře) a „miláčka ruského lidu“ a dále i paradoxní skutečnost, že tento mýtus je v ruské společnosti stále ještě živý, ale samotný obraz největšího představitele ruské poezie přitom deformuje. V rozporu s tradičními přístupy je v knize líčen i básníkův osobní rodinný život, který, jak víme, kulminoval souborovou tragédií v roce 1837. Puškin je představován nejen jako „замученный гений“, ale rovněž jako osoba citově přelétavá, pyšníci se úctyhodným kontem milostných dobrodružství. Jeho manželka, krásavice Natalije Gončarovová, byla podle Družnikova doposud interpretována především podle údajů oficiálně kanonizovaného Puškina a její pravá tvář omezená a naivní bytostí, která navíc svému muži nejenže nerozuměla, ale ani příliš rozumět nechtěla, byla úmyslně zahalována.

Puškinova konfrontace s Gogolem pak vyznívá pro „záhadného“ Nikolaje Vasiljeviče, autora svérázného „klíče“ k pochopení Ruska – románu *Мртвые души* – a všeobecně populární komedie *Ревизор*, nečekaně nepříznivě. Družnikov jde totiž daleko nad rámec mýtu o velkém přátelství obou autorů, z něhož mj. právě Gogol, jak se tradičně tvrdí, získal námět k oběma vzpomínutým dílům. „Věda o Gogolovi“ prý v bývalém SSSR podle něho byla (a v Rusku víceméně zůstává) na úrovni „genetiky za časů, kdy o ni pečoval T. D. Lysenko“. Družnikov dokazuje, že Gogol „nikdy nebyl blízkým přítelem Puškina“; jeho hlavním charakterovým rysem prý byly tajnůstkářství, lstivost a mimořádná schopnost využívat cizí vůli ve svůj prospěch. Autorem tohoto mýtu o velkém

¹ Друзников, Ю.: *Доносчик 001*. Москва, 1995.

² Srv.: Друзников, Ю.: *Досье беглеца. По следам неизвестного Пушкина*. Тенатл, Hermitage Publishers 1993.

³ Друзников, Ю.: *Русские мифы*. New York, Liberty Publishing House 1995, 327 s.

přátelství byl údajně sám Gogol; později jej podepřel Černyševskij a Lenin a nakonec pak porevoluční atmosféra, která z Puškina udělala „poloděkabristu“ i revolucionáře a Gogola (v rámci „подгонки русской политической истории под большевиков“) jako kritika samodržavi rovněž potřebovala.

Z šesti dalších kapitol knihy o zprofanovaných mýtech ruské skutečnosti literárního badatele zaujmou především dvě. Už samotný název úvahy *Александр Куприн в деете и натопке* dává tušit, že konvenční ruský pohled na A. Kuprina, jednu z nejvýraznějších postav literatury přelomu 19. a 20. století, vyžaduje asi určité revize. Družnikov vychází především z bizarně protichůdných hodnocení spisovatelovy osobnosti a tvorby ze strany marxistické kritiky ve třech obdobích: a) předrevolučním (např. Vorovskij), které vyzvedalo způsoby, jak Kuprin „обнажил“, „разоблачил“ a „осудил“ „буржуазную действительность“; b) po emigraci do Západní Evropy, kdy se veškerá pozitivní hodnocení mění okamžitě na negativní a tentýž Vorovskij nachází v jeho tvorbě „реакционную пошлость и проповеди под Ницше“; c) v souvislosti s Kuprinovým návratem do SSSR v roce 1937, kdy se v jeho díle místo „злых нападок на большевиков“ nacházejí „восторженные гимны борцам русской революции“. Rekonstrukce prozaikova návratu do milované vlasti i jeho povýšení mezi „klasiky“ sovětské literatury ostře kontrastuje se sebevraždou jeho ženy v roce 1943.

Pravděpodobně nejvíce pozornosti vyvolá kapitola, která je věnována výraznému představiteli sovětské prózy 70. let, jehož jsme spojovali s etickou obrodou celé ruské kultury, J. Trifonovovi. Jde o problematiku bytostně živou, která se týká nejen samotného Družnikova (de facto Trifonovova vrstevníka a známého), ale je rovněž stále ještě aktuální mezi současnými recipienty ruské literatury. Jurij Trifonov, opředený aureolou vynikajícího prozaika se smyslem pro mistrný psychologický portrét a vybroušeným citem pro hlubinné etické sondy, se totiž v demaskujícím Družnikovově pohledu představuje jako ustrašený konjunkturní a konformní autor, jehož mytologická progresivita je ve skutečnosti jen oficiálně záměrně tolerovanou maskou.

Družnikovovu polemiku s přežívajícími literárními mýty v žádném případě nelze poměřovat rigorózním kritériem vědecké práce. Jde spíše o úvahu populárně vědeckou, možná i poněkud populistickou. Nicméně provokující soudy, které v seriózní rozpravě mohou i obstat nebo být naopak zpochybněny, v každém případě přispívají k aktuální diskusi o bilanci vývoje ruské literatury ve složitém 20. století a ke hledání i nacházení jejich reálných, nedeformovaných podob.

Oldřich Richterek

Kneidl, P.: Pražská léta německých a rakouských spisovatelů. Verl. Pražská edice, Praha 1997, 251 s. .

Padesát autorů 18. až 20.století, někteří z nich pouze lokálního významu, jiní světově proslulí, se octli v této knize. Není samozřejmě na závadu, dostanou-li se do